

כדי שישראל תישאר ישראל

הארץ, שאול אריאלי, 8 בדצמבר 2017

<https://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.4673289>

"אינך יכול להיכנס לאותו הנהר פעמיים", כתב הפילוסוף היווני הרקליטוס במאה החמישית לפני הספירה. נראה כי לא רבים משרי ממשלת ישראל מצאו זמן כדי לקרוא משפט קצר זה ולהפנים את משמעויותיו לגבי עתיד הגדה המערבית. ונראה שהם מאמינים כי סיפוחה בשל מפעל ההתנחלות אינו מוטל בספק.

חלקם מבססים אמונתם בהשלמת שלב ה"אתחלתא דגאולה" על הדטרמיניזם שבתורת הרב קוק, שכתב בלונדון ב-1917 בהקשר להצהרת בלפור: "כל בעל נפש, שיש בו יכולת לחדור ולהתבונן במה שמצוי מעבר לתופעה החיצונית הנראית לעין יודע, שיד ד' נראית מנהיגה את ההיסטוריה ועתידה להוביל את התהליך הזה אל השלמתו". אולם רובם עדיין מאמינים כי ההצלחה של מדינת ישראל לזכות בהכרה בינלאומית בסיפוח השטחים שנכבשו במלחמת העצמאות, תחזור על עצמה גם ביחס לגדה המערבית שנכבשה במלחמת ששת הימים. או לכל הפחות, הם מאמינים, העולם ישתוק ויתרגל למציאות הכיבוש. אך לא היא.

המטרה הפוליטית של שמירת השטחים שנכבשו על ידי ישראל במלחמת העצמאות, ויועדו בהחלטת החלוקה למדינה הערבית — באמצעות קביעת עובדות בלתי הפיכות בשטח, שעיקרן שינוי המאזן הדמוגרפי ויצירת דומיננטיות מרחבית — הושגה תחת תנאי יסוד שונים, אפילו הפוכים, מאלו המתקיימים בגדה המערבית מאז 1967. חוסר ההבנה שמגלה ממשלת ישראל באשר ההבדלים בין התנאים הקיימים היום לתנאים ששררו ב-49' — תוך התעלמות מהמציאות ומאילווציה מתוך תקווה שההיסטוריה תחזור על עצמה ותעצב מציאות רצויה אשר תביא להשגת אותה מטרה פוליטית — היא מתכון בדוק להידרדרות אלי אסון. השוואה בין התנאים ששררו ב-49' לתנאים היום אינה מותרת מקום לספק.

ראשית, עמדת המערכת הבינלאומית. ב-1949 אהדת המערכת הבינלאומית היתה נתונה לישראל ולמהלכיה בשל גורמים רבים: חשיפת זוועות השואה, שעוררה תחושת אשמה קשה במדינות רבות; הסכמת היישוב היהודי להחלטת החלוקה (181), שנתמכה על ידי ארה"ב ובריה"מ, ומנגד דחייתה על ידי ערביי ארץ ישראל והעולם הערבי; יציאת הערבים למלחמה על מנת לבטל את החלטת החלוקה, בניגוד לאזהרות האו"ם; השקפת האו"ם שלפיה הסכמי שביתת הנשק שנחתמו ב-1949 הם בסיס להסכמי שלום עתידיים, שבהם ייקבעו גבולות הקבע; ומעל לכל, העובדה שישראל נתפשה על ידי המערכת הבינלאומית כמדינה שוחרת שלום ופשרה, הנלחמת על קיומה הפיסי מול סרבנות ערבית מתמשכת להכיר בה ולחתום עמה על הסכמי שלום.

לעומת זאת המציאות המדינית-הבינלאומית מאז 1967 שונה לחלוטין: הנוסחה של "שטחים תמורת שלום" ליישוב הסכסוך (על פי החלטת מועצת הביטחון 242) נקבעה והתקבלה על ידי כל הצדדים, לרבות ישראל. מצרים וירדן חתמו על הסכמי שלום עם ישראל ומקפידות לכבד אותם כבר עשרות שנים; הליגה הערבית חוזרת ומאשררת כבר 15 שנה את תוכנית השלום שלה, המבוססת על החלטה 242; אש"ף הכיר בישראל בהחלטות 242 ו-338, וזכה לאחרונה למעמד של מדינה משקיפה באו"ם; ולבסוף, ישראל נתפשת בדעת הקהל העולמית כסרבנית שלום, שמפירה ברגל גסה את האמנות הבינלאומיות במהלכי ההתיישבות בגדה ובמזרח ירושלים.

שנית, המאזן הדמוגרפי-מרחבי. ההצלחה הישראלית בהשגת רוב יהודי ושליטה מרחבית לאחר מלחמת העצמאות נשענת על כך ש-711 אלף פלסטינים (יותר ממחצית ערביי א"י המנדטורית) נהפכו לפליטים, ולא חזרו לישראל בסיום המלחמה. יותר מ-400 כפרים ננטשו והוחרבו. ישראל חוותה בשנותיה הראשונות גלי עלייה גדולים של ניצולי שואה מאירופה ושל יהודים מארצות ערב, מאיראן ומעיראק, שצימצמו את שיעור הערבים במדינה הצעירה ל-16% בלבד. לעומת זאת, במלחמת ששת הימים מספר הפליטים היה קטן בהרבה, כ-250 אלף, ומרבית האוכלוסייה הערבית נשארה בביתה; למעט כפרים ספורים שהוחרבו, כל השאר נשארו לעמוד על תילם ותושביהם המשיכו לעבד את אדמותיהם. מאז 1967 ישראל חוותה גל עלייה גדול אחד בלבד, בשנות ה-90, ממדינות בריה"מ לשעבר. בשאר השנים היתה עלייה מעטה, ולעתים אף הגירה שלילית מישראל. תחזית העלייה העתידית של הלמ"ס לעשורים הקרובים עומדת על אפס.

שלישית, מעמד השטחים. מיד לאחר מלחמת העצמאות ישראל החילה את החוק, המשפט והמינהל הישראלי על השטחים שנכבשו, באמצעות צווים שעליהם חתם שר הביטחון. לעומת זאת, מאז כיבוש הגדה המערבית ב-1967 נמנעה ישראל מלהחיל את החוק, המשפט והמינהל הישראלי על שטח זה, למעט 70 קמ"ר שצורפו למערב ירושלים מיד בתום מלחמת ששת הימים. בעוד שהמהלך שנעשה ב-49' התקבל על ידי הקהילה הבינלאומית, הרי שסיפוח מזרח ירושלים ב-67' וסיפוח הגולן ב-81' נדחו בתוקף על ידיה. למעמד של השטחים יש השפעה מהותית על שני הגורמים הבאים:

רביעית, מעמד התושבים הערבים. ב-49' העניקה ישראל אזרחות מלאה לתושבים הערבים בשטחים שנכבשו. מהלך זה חיזק את מעמדה כמדינה דמוקרטית המעניקה שוויון זכויות לכל תושביה, בהתאם למגילת העצמאות (גם אם בפועל היתה אפליה של ערביי ישראל). לעומת זאת, מהפלסטינים תושבי הגדה נשללות מאז 1967 הן זכויות קולקטיביות של הגדרה עצמית והן זכויות אזרח בסיסיות. הקמת הרשות הפלסטינית לא סיפקה מענה לכך, משום שהרשות אינה נושאת בסמכויות מלאות ליחסי חוץ, לביטחון חוץ ולכלכלה, ואינה שולטת ב-60% משטח מהגדה המערבית וברבע מאוכלוסייתה) במזרח ירושלים ובשטחי (C) חמור מכך, ישראל מקיימת בגדה המערבית שתי מערכות משפט שונות לאוכלוסייה היהודית ולאוכלוסייה הערבית.

חמישית, מעמד הקרקעות. לאחר מלחמת העצמאות העבירה ישראל לשליטתה יותר מ-4 מיליון דונם של אדמות חקלאיות ואלפי דונמים של אדמות עירוניות על ידי חקיקת חוק נכסי נפקדים (באמצעות רשות הפיתוח 1951, ממ"י 1960). כמו כן, ישראל הפקיעה רבות מהאדמות שבבעלות הכפרים הערביים שנשארו בריבונותה, במסגרת הממשל הצבאי שהוטל עליהם עד דצמבר 1966. אדמות אלו הוקצו ליישובים קיימים ולהקמת קרוב ל-300 יישובים יהודיים חדשים עד 1967. לעומת זאת, מאז 1967 קבע בית המשפט העליון, כי "המשטר המשפטי החל באזורים אלה (הגדה המערבית ורצועת עזה), נשלט על ידי המשפט הבינלאומי הפומבי העוסק בתפיסה לוחמתית (אמנת האג ואמנת ז'נבה הרביעית)". לפיכך אין ביכולתה של מדינת ישראל להפקיע אדמה פרטית מידי בעליה הפלסטינים לצורך הקמת התנחלויות ומאז 1979 (בג"ץ אלון מורה), ואף אין ביכולתה לתפוס אותה בצו צבאי לצורך זה (באם יאושר חוק "ההסדרה", המצב ישתנה).

שישית, עמדת הציבור היהודי במדינת ישראל. אחרי מלחמת העצמאות שרר קונסנזוס מלא בכל המפלגות הציוניות ביחס לעתיד השטחים שנכבשו. ראשונים להתיישב תוך כדי המלחמה עצמה היו בני הקיבוצים והמושבים, שנהנו מגידול משמעותי בהיקף האדמות שהועמדו לרשותם. העולים בשנות ה-50 וה-60 ראו ביישובים שהוקמו בעבורם את ביתם החדש. תחושת הצדק בשל התוקפנות הערבית במלחמת העצמאות והאיום הביטחוני שנשקף מהעולם הערבי לאחר המלחמה איחדה את החברה היהודית בישראל. אחרי מלחמת ששת הימים, מפתיע לציין, דווקא ביחס לרצועת עזה היתה הסכמה פה אחד של ממשלת ישראל לספחה לאחר שהפליטים שבה יישובו מחוץ לגבולותיה. ביחס לגדה המערבית הדעות היו חלוקות, מתמיכה בסיפוח ועד החזרתה לירדן במסגרת הסכם שלום. כיום קיים שסע עמוק בחברה היהודית באשר לעתידה. קצת יותר ממחצית היהודים הישראליים תומכים בפתרון שתי המדינות, והשאר מתנגדים לו. רבים רואים במפעל ההתנחלות מהלך הרסני, המכשיל את התהליך המדיני, וחמור מכך, מאיים על הזהות ועל המשטר הדמוקרטי של ישראל, ועל שרידותה כחברה אחת.

עד 1967 הצליחה ישראל לעצב את המציאות בשטחים שנכבשו במלחמת העצמאות ולבסס בהם רוב ושליטה יהודיים, למעט באזור ואדי ערה, בגליל ובחלק מהנגב הצפון-מזרחי. החלטה 242 של מועצת הביטחון בעקבות הניצחון הצבאי של ישראל ב-1967, הכירה במשתמע בשטחים שנכבשו ב-49' כחלק משטח ישראל, והתנתה את הסכם השלום עם מדינות ערב, ללא הפלסטינים, בנסיגה ישראלית רק משטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים. אם כך, המטרה הפוליטית-מדינית של שמירת השטחים שנכבשו על ידי ישראל במלחמת העצמאות הושגה לאחר 19 שנה, בזכות ההזדמנות שהמציאה מלחמת ששת הימים.

לעומת זאת, למרות מאמצי התיישבות של 50 שנה, מאז ששת הימים, ההתיישבות היהודית בגדה המערבית רחוקה ת"ק פרסה מהשגת דומיננטיות דמוגרפית או מרחבית. שיעור הערבים בגדה עדיין עומד על 82%. רק 11% מההתנחלויות מונות יותר מ-5,000 תושבים. אין בגדה חקלאות או תעשייה ישראלית משמעותיות. ה"גושים" הישראליים, שבהם יש דומיננטיות יהודית דמוגרפית

ומרחבית, משתרעים בקושי על פני 4% משטחי הגדה. הקהילה הבינלאומית, ללא יוצא מהכלל, אינה מכירה בחוקיות ההתנחלויות או בסיפוח של מזרח ירושלים. ב-29 בנובמבר 2012 הכירו 138 מדינות בפלסטין בקווי 1967 כמדינה משקיפה באו"ם. הגמישות היחידה והמשמעותית בתחום זה מצד הקהילה הבינלאומית, הליגה הערבית והפלסטינים, היא בקבלת הרעיון של חילופי שטחים (3%-4%), שיאפשרו לישראל להשאיר את מרבית הישראלים הגרים מעבר לקו הירוק בבתיהם ולספחם לישראל, בתמורה לשטחים בגודל דומה שישראל תעביר לפלסטין.

אכן, מפעל ההתנחלות הישראלי יצליח לעצב את גבולה המזרחי של מדינת ישראל באם ייחתם הסכם קבע, אך הוא לא הצליח להוסיף לשטחה ולו דונם אחד. בהמשך לרעיון של הרקליטוס, שטחי '49 אינם שטחי '67. גם ישראל, המערכת הבינלאומית, העולם הערבי והפלסטינים אינם עוד כפי שהיו ב-1949. כדי שישראל תישאר ישראל, דמוקרטיה ובעלת רוב יהודי, עליה לשנות את עמדותיה ולהתאימן לשינויים שהתחוללו. ככל שתובנה זו תופנם על ידי ממשלת ישראל והחברה הישראלית, ייחסו דם ומשאבים משני הצדדים, עד ההפרדות החיונית לשניהם.

אל"מ במיל"ד"ר אריאלי הוא מחבר הספר "גבול בינינו וביניכם"